

Nr.	Titel document	Datum	Afzender	Ontvanger	Uitzonderingsgrond <u>klas. Waa</u>	Beoordeling
DO2.001	Agenda directeurenoverleg desinformatie 17-03-2022	15-3-2022	BZK	DO desinformatie	5.1.2.e	Gedeeltelijk openbaar
DO2.002	Bijlage 1 Memo Communicatie-inzet desinformatie Oekraïne	15-3-2022	NCTV/BZK	DO desinformatie	5.1.2.e + 5.1.2.a	Gedeeltelijk openbaar

Datum
22 juni 2021
Kenmerk

agenda

Directeurenoverleg Desinformatie

Vergaderdatum en -tijd	17 maart 2022 14:00 – 15:00 uur
Vergaderplaats	Webex
Deelnemers	5.1.2.e (BZK, vz), 5.1.2.e (AIVD), 5.1.2.e (AZ), 5.1.2.e (BZ), 5.1.2.e (DEF), 5.1.2.e (EZK), 5.1.2.e (JenV), 5.1.2.e (NCTV), 5.1.2.e (MIVD), 5.1.2.e (OCW), 5.1.2.e (VWS)

1. Opening en mededelingen

2. Communicatie inzet desinformatie Oekraïne

Bijlage 1 Memo Communicatie inzet desinformatie Oekraïne

Ter bespreking

Graag bespreken we de in het memo genoemde optionele acties en genoemde vragen.

3. Stand van zaken verbetering informatiepositie

Informeren

5.1.2.e (BZK) geeft een toelichting op de optie om op de korte termijn monitoring door een externe partij uit te laten voeren rondom Oekraïne. M.b.t. het lange termijn perspectief rondom monitoring wordt ook de werkgroep Monitor Informatie Domein weer opgestart.

4. EU sancties RT en Sputnik en acties online platformen desinformatie Oekraïne

Informeren

Datum
22 juni 2021
Kenmerk

5.1.2.e (BZK) geeft een toelichting op de ontwikkelingen rondom de EU sancties tegen RT en Sputnik en de acties die sociale media platformen nemen.

5. Stand van zaken per departement

Informeren

Aan alle directeuren wordt gevraagd kort terug te koppelen welke aan desinformatie gerelateerde zaken er spelen binnen hun departement/onderdelen.

6. WVTTK

Derubricering

Ministerie van BZK/Afdeling
Democratie en
Nationaal Crisis Centrum

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 16950
2500 BZ Den Haag

Contactpersoon
NCTV: PSD & Communicatie
BZK: Afdeling Democratie

T 070 751 50 50

Datum
15 maart 2022

Communicatie-inzet desinformatie Oekraïne

memo

Doel

Uiteenzetten mogelijkheden gezamenlijke communicatie-inzet op aanpak desinformatie in het algemeen en specifiek in relatie tot de oorlog in Oekraïne.

Advies DO desinformatie

- Kennisnemen van onderstaande informatie
- Bespreking van optionele acties en genoemde vragen

Samenwerking

Het is van groot belang om rond dit thema interdepartementaal op te trekken, waarbij het ministerie van BZK de rijksbrede coördinatie vervult op het gebied van desinformatie. Het ministerie van VWS heeft veel ervaring opgedaan met een meer inhoudelijke aanpak desinformatie rond de vaccinaties tegen corona. Negen ministeries en diensten participeren in de door BZK gecoördineerde Interdepartementale Werkgroep Desinformatie (beleidsmedewerkers groep). NCTV Communicatie heeft in een eerdere memo de rol gespecificeerd die hier voor hen ligt: op specifieke dossiers waar Statelijke Dreigingen of de Nationale Veiligheid bij betrokken zijn ligt er een grotere rol voor de Kern Communicatie van de NCTV.

Achtergrond

Naar aanleiding van de recente inval van Rusland in Oekraïne is het voorstelbaar dat er inmenging door de Russische Federatie zal plaatsvinden in de Nederlandse informatiestromen of dat Russische narratieven door Nederlandse burgers zelf op sociale media gedeeld worden. Deze berichtgeving kunnen bewust onjuiste of sturende informatie bevatten, met als doel het Nederlands maatschappelijk sentiment te beïnvloeden met een kwaadwillende insteek. Deze berichten vallen binnen het fenomeen desinformatie. Achterliggend doel van deze berichten kan zijn om te zorgen voor wantrouwen en desoriëntatie bij Nederlandse burgers jegens de overheid of onrust en verdeeldheid te zaaien. Het fenomeen kan daarmee een risico vormen voor de nationale veiligheid. Dit memo bevat een weerslag van een eerste analyse, een toelichting op rol van de NCTV en BZK en uitgangspunten/opties voor vervolgstappen voortkomend uit overleg tussen BZK, VWS en de NCTV.

Inhoudelijke analyse

- Rusland voert een hybride oorlog tegen Oekraïne, en zet ook verschillende destabiliserende hybride middelen in tegen NAVO- en EU-leden.
- Als gevolg van deze oorlog en de onzekerheid die dit met zich meebrengt heerst er veel instabiliteit binnen de financiële markt en zijn de prijzen van fossiele brandstoffen en andere grondstoffen sterk gestegen. Gevolg hiervan zal zijn dat in heel Europa de energierekening sterk zal stijgen.

Derubricering

- Vanuit analyses die de Europese Dienst voor Extern Optreden (EDEO) in het Rapid Alert System deelt, blijkt dat **5.1.2.a**

- Het is mogelijk dat de Russische Federatie zal pogen de discussie rondom de financiële gevolgen van de oorlog te beïnvloeden met informatie-operaties. Dit met als doel de negatieve gevolgen voor Nederland, zoals de stijgende prijzen, te koppelen aan de steun aan Oekraïne en daarmee de Russische agressie vrij te pleiten en de steun voor de sancties te doen afnemen. De stijgende prijzen op zichzelf (van brandstof, maar in de slipstream van dit conflict ook de dagelijkse boodschappen uit de supermarkt) kunnen het sentiment in Nederland, ook zonder dat er sprake is van Russische inmenging, eventueel doen kantelen.
- Draagvlak voor de opvang van gevluchte mensen uit Oekraïne is momenteel hoog, de stroom van deze mensen gaat echter de komende tijd in omvang toenemen. Dit kan ervoor gaan zorgen dat de opvang en het draagvlak daarvoor op verschillende vlakken kan gaan schuren. Ook dit thema is erg kwetsbaar voor desinformatie met als oogmerk het publieke debat te beïnvloeden.
- Indien deze narratieven ook in Nederlandse sociale media groepen gedeeld worden, zou dit draagvlak voor de genomen maatregelen, zoals ingestelde sancties, kunnen doen afnemen of anti-overheidsgevoelens kunnen aanwakkeren en daarmee kunnen bijdragen aan ondermijning van de cohesie van de Nederlandse samenleving. Rond corona is polarisatie en wantrouwen in de overheid al zeer zichtbaar geweest, en uit signalen vanuit het maatschappelijk middenveld blijkt dat 'corona-ontkenners' nu lijken te verschuiven en ook de Europese inspanningen in de ondersteuning van de Oekraïne afwijzen.

Overwegingen voor aanpak

Bovenstaande signalen en de unieke (geopolitieke) componenten van deze casus zorgen voor het interdepartementale karakter. Daarom zoeken we naar manieren om hier op een passende wijze mee om te gaan.

Vroegtijdigheid

Gebaseerd op de hedendaagse hybride oorlogsvoering is het voorstelbaar dat zich bovenstaande beïnvloeding voor gaat doen, maar op dit moment zijn er nog geen concrete aanwijzingen. Dat biedt de gelegenheid om vroegtijdig het fenomeen, de gevolgen daarvan en/of een counter-narratief te agenderen. Op die manier kan proactief de weerbaarheid worden verhoogd, in plaats een reactieve aanpak. (Dit doet denken aan de succesvolle wijze waarop in 2019 door de minister van J&V aandacht is gevraagd voor de verwachte desinformatie rond de rechtsgang van MH17).

Fenomeen en/of narratief

Er is een aantal sporen, al dan niet gezamenlijk te bewandelen.

1. Bewustwording:

- a) Algemene bewustwording over desinformatie: beschrijf het gebruik van desinformatie en andersoortige informatie-operaties die bewust

verwarring zaaien en gedrag willen beïnvloeden. Zorg dat mensen desinformatie leren herkennen en waar ze meer informatie erover kunnen vinden. Hier zijn al meerdere bestaande initiatieven voor die in het kader van deze specifieke dreiging weer onder de aandacht gebracht gaan worden.

- b) Fenomeenbewustwording: beschrijf het fenomeen hybride oorlogvoering en met name het gebruik van desinformatie en andersoortige informatie-operaties om bewust verwarring te zaaien en gedrag te beïnvloeden.
2. Juiste, feitelijke informatie op thema's waarop veel desinformatie speelt beschikbaar stellen voor mensen die twijfelen of vragen hebben over die thema's.
3. Narratief inzetten: ga inhoudelijk in op de discussie, vertel het eigen (complete) verhaal en weerleg ongefundeerde argumenten die het gesprek proberen te ontwrichten en mensen misleiden. Zo kan foutieve berichtgeving bijvoorbeeld over de stijgende energieprijzen worden ontkracht. Belangrijk aandachtspunt is aan te sluiten bij de taal van mensen uit de doelgroep. *Al dan niet toepassen van deze aanpak moet nader worden uitgewerkt omdat uit onderzoek blijkt dat mensen het niet prettig vinden als de overheid teveel positie inneemt ten opzichte van het al dan niet juist zijn van berichten.*

Rol NCTV op het thema desinformatie

De verantwoordelijkheid voor het nationale beleid op het gebied van desinformatie is belegd bij het ministerie van BZK. Per vakdepartement wordt wel inzet en inhoudelijke input verlangd op de onderwerpen waarover veel desinformatie rond gaat. Rond de coronavaccinaties is door VWS een inhoudelijke aanpak ontwikkeld met als doel dat mensen op basis van de juiste informatie een keuze maken om zich wel of niet te laten vaccineren en de invloed van desinformatie hierop te beperken. De oorlog in Oekraïne resulteert in weer andere problematiek met unieke eigenschappen, namelijk de aannemelijke inmenging van buitenlandse statelijke actoren. De rol van buitenlandse beïnvloeding en het risico hiervan voor de nationale veiligheid heeft tot gevolg dat de NCTV de urgentie op dit dossier extra wil belichten. Dit om de weerbaarheid tegen desinformatie in het algemeen en op dit thema specifiek te vergroten voordat er een grote toename van desinformatie binnen dit thema wordt geconstateerd. Daarnaast kijken we graag hoe we in het geval van een grote toename de aanpak nog verder kunnen specificeren. Op korte termijn start de NCTV met een publieksonderzoek naar de perceptie van risico's en de dreiging van desinformatie.

BZK acties korte termijn

Aangezien desinformatie narratieven rondom OEK over een breed scala aan thema's gaan die aan meerdere ministeries raken, ziet BZK momenteel een rol voor zichzelf weggelegd om als coördinerend ministerie de COM samenwerking en bewustwording rondom desinformatie te intensiveren. Uiteraard met betrokkenheid van alle relevante departementen.

1. Interdepartementale COM samenwerking versterken op desinformatie
 - BZK zal een Signal groep met relevante woordvoerders/COM medewerkers opzetten om snel signalen van desinformatie te

kunnen delen, reacties te kunnen afstemmen en verzoeken te delen om reacties breder binnen de rijksoverheid bekend te maken.

- BZK zal een interdepartementaal COM desinformatie overleg opzetten waar goede voorbeelden van reageren op desinformatie gedeeld kunnen worden.
 - Een van de agendapunten kunnen de geleerde lessen vanuit VWS en de Nationale Politie over reageren op desinformatie zijn.
- BZK verkent momenteel of sociale media monitoring een optie is (zie agendapunt 3 DO desinformatie). Indien er uit eventuele monitoring blijft dat bepaalde narratieven spelen, kan deze COM groep, eventueel samen met de Interdepartementale Werkgroep desinformatie (beleidsmedewerkers), waar de afgelopen jaren veel expertise is opgebouwd op desinformatie, als adviesgroep functioneren m.b.t. het reageren voor het desbetreffende departement.
- **Optioneel:** Red teaming oefening. De Interdepartementale Werkgroep kan samen met COM medewerkers een red teaming sessie organiseren om een fictieve desinformatie aanval te bedenken over een specifiek beleidsterrein rondom de oorlog in Oekraïne. Op die manier kunnen eventuele reacties alvast bedacht worden.

2. BZK Bewustwording acties korte termijn

- Updaten Rijksoverheid.nl pagina's over desinformatie;
 - **Optioneel:** een speciale thema pagina over Oekraïne
- Updaten fact-sheet 'Tips om desinformatie te herkennen' en actiever verspreiding van fact-sheet onder partners (VNG, politie);
- Vaker via sociale media kanalen van de Rijksoverheid en o.a. via de (corporate) kanalen van BZK berichten over bewustwording desinformatie/tips delen:
 - Ge-update Rijksoverheid pagina's
 - Ge-update fact-sheet met tips
 - Desinformatie bewustwording website: www.isdatechtzo.nl en specifieke content daarop.

Verdere mogelijke opties bewustwording

1. Handreiking omgaan met desinformatie verder verspreiden

Maatschappelijke partners of steunzenders activeren/faciliteren met een Oekraïne-editie of oplegger van de handreikingen *Desinformatie in Coronatijd voor professionals*, opgesteld door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, en de handreiking *Omgaan met desinformatie* opgesteld door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Ook deze handreiking kan fungeren als leidraad voor de professionals die te maken krijgen met de effecten van desinformatie en geeft handelsperspectief.

Deze editie van de handreiking is onder andere gericht op:

- Politie (wijkagenten of breder);
- Gemeenten
- Overige sociaal-maatschappelijke lokale partijen

- Relevante organisaties, zoals energiebedrijven, woningbouwcorporaties, organisaties die zich bezighouden met de opvang van vluchtelingen.

Vraag aan DO desinformatie: Is er behoefte aan een dergelijke handreiking en welke organisaties zouden hier behoefte aan hebben?

2. Publiekelijk agenderen via media, bijvoorbeeld in talkshows, krantenartikelen, journaal.

Als afzenders onder anderen experts, wetenschappers, relevante media persoonlijkheden en bewindspersonen (via social media kanalen). Ook Stichting mediawijsheid is een logische partner om hierin samen mee op te trekken. Experts op het fenomeen desinformatie samenbrengen met experts op hybride oorlogsvoering of informatiecampaagnes van statelijke actoren. Wel oog houden voor de toegankelijkheid van de informatie en de geschiktheid voor de doelgroep.

Vraag aan DO desinformatie: Ziet u hier een rol weggelegd voor uw eigen ministerie/bewindspersoon?

3. Publiekscampagne algemene bewustwording desinformatie

Voor een dergelijke campagne zijn meerdere opties:

- a. Netwerk Mediawijsheid benaderen voor specifieke content over Oekraïne op www.isdatechtzo.nl. Eventueel extra subsidie hiervoor zodat er ook een mini publiekscampagne door Netwerk Mediawijsheid kan plaatsvinden waarin algemene tips om desinformatie te herkennen worden gedeeld.
- b. Publiekscampagne via de kanalen van de Rijksoverheid en/of betaalde media.
 - Door VWS is een campagneconcept ontwikkeld dat onlangs zeer goed is getest: de respondenten voelen grote urgentie bij het agenderen van het onderwerp desinformatie.
 - Zij verwijzen spontaan naar corona en naar de oorlog in Oekraïne en vinden het logisch dat de overheid afzender is van een eventuele campagne over desinformatie, omdat dit het algemeen belang dient.
 - Ze geven aan niet altijd in staat te zijn om nepnieuws te herkennen en hebben behoefte aan concrete handvatten hierbij, die hen via de campagne worden geboden.
 - De respondenten geven aan te verwachten dat de hoeveelheid desinformatie de komende tijd steeds meer zal groeien en dat het toenemende invloed zal hebben op mensen en de maatschappij.

Vraag aan DO desinformatie: Ziet u op dit moment al aanleiding voor een dergelijke publiekscampagne, en welke variant zou uw voorkeur hebben?